

odkazů, vřazeny do širšího literárního dialogu, v jehož rámci jsou různými způsoby („mnoha hlasy“) interpretovány a de-kódovány. Nicméně budiž dodáno, že Bachtinem inspirované Cliffordovo dialogické pojetí etnografického výzkumu bylo záhy kritizováno a vyvolalo poměrně ostrou polemiku prezentovanou na stránkách renomovaného časopisu *Current Anthropology* (podrobněji např. Michal Tošner: „Dialog a heteroglosie: příklad James Clifford.“ Pp. 18–27 in L. Lenk – M. Svoboda, eds.: *Argonauti za obzorem Západu*. V. Králová, Plzeň 2005).

Zabýval jsem se v této recenzi spíše méně známými inspiračními přesahy do sociální a kulturní antropologie či etnografie a některých jiných sociálněvědních oborů, jelikož se domnívám, že pojmy jako *jednání* (v knize spojované s Maxem Weberem), *kultura* (Clifford Geertz), *diskurz* (Michel Foucault) nebo *jazykový trh* (Pierre Bourdieu) jsou dnes českému poučenému čtenáři již natolik známé, že by bylo poněkud nošením dříví do lesa obšírněji se jim na tomto místě věnovat. Jejich přínos pro řadu disciplín je, myslím, nezpochybnitelný. Nicméně i v jiných kapitolách knihy (Schützova *každodennost*, Goffmanův *řád interakce*, Gumperzova *kontextualizace* aj.) najdeme řadu inspiračních momentů, s nimiž jako sociální antropologové, sociologové, etologové či historici pracujeme, ale jejichž bližší rozbor by byl již nad možnosti recenze této vskutku interdisciplinární knihy. Právě v důrazu na interdisciplinární interakci, mezioborovou spolupráci a možnosti podnícení hlubšího mezioborového výzkumu v českém kontextu, jak si v doslovu přeji překladaatelé, spatřuji největší přínos knihy Petera Auera, s jehož přístupem ke studiu jazyka

se mohou nyní, díky velkému úsilí Jiřího Nekvapila a jeho spolupracovníků (Petr Kaderka, Marek Nekula, Vít Dovalil, Ivo Vasiljev a Marián Sloboda), poprvé seznámit i čeští čtenáři.

Marek Halbich

Marek Skovajsa: *Struktury významu. Kultura a jednání v současné sociální teorii.*

Sociologické nakladatelství (SLON), Praha 2013, 221 s.

Marka Skovajsa nejspíše není potřeba detailně představovat, je proděkanem pro vědu na Fakultě humanitních studií Karlovy univerzity v Praze a bývalým dlouholetým šéfredaktorem *Sociologického časopisu/Czech Sociological Review* v českém a anglickém vydání. Je autorem množství publikací s širokou paletou témat, jako je transformace ve střední Evropě, politická kultura, ekonomická kultura, zdravotnictví, občanská společnost a v posledních letech také sociální teorie. Touto syntézou Skovajsa potvrdil svoji pozici mezi předními teoretiky sociálních věd v České republice.

Struktury významu podávají rozpravu o tom, jak vytvořit model vysvětlující logiku fungování společnosti. Aby byl tento model správný (jak autor naznačuje od samého začátku), je nutné zvážit, co považujeme za správnou úlohu kultury. K tomu je potřeba definovat nejen samotnou kulturu a její strukturu, ale i vliv materiálních či sociálních kultur na společnost a relativní váhu těchto dvou typů faktorů. Žádoucí je dle Skovajsy model, který bude uznávat vliv obou dvou, na sobě částečně

nezávislých elementů; model, který by z žádného z těchto prvků neudělal vedlejší produkt toho druhého. Jde o distancování se od materialistických, obvykle marxistických a postmarxistických teorií, které mají v sociálních vědách posledních deseti let značný vliv. Tyto teorie obvykle vysvětlují kulturu jako výsledek sociálních struktur a jevů. Zde je však člověk chápán jako ten, jenž tvoří smysl a interpretuje svět, který kolem něj existuje a ve kterém vidí symboly a smysly. Skovajsova metoda je přitom veskrze klasická. Kriticky analyzuje teorie velkých autorů sociálních věd, které si postupně vybudovaly svoji vlastní pozici. Proto zařazuje elementy jejich teorií do různých klasifikací a rámců, jako například do funkcionalismu, neofunkcionalismu, realismu, kulturalismu, objektivismu, hermeneutiky, fenomenologie, intencionalismu, konstitutivismu, konstruktivismu, strukturalismu, materialismu, interakcionismu, interpretativismu a dalších.

V první kapitole, která se věnuje Jeffrey-mu Alexanderovi, je představen nejen autor, ale i otázky, které budou Skovajsu provázet celou knihou. Jedná se o nejvýznamnější inspiraci pro celou knihu. Alexander je autorem silného programu, který je nazýván kulturní sociologií. Jedná se o uznání relativní autonomie kultury (a kulturní autonomní struktury) v sociálních logikách. Navazuje tu na Parsonse a jeho funkcionalismus. Jde také o autora, který má hermeneutický aspekt, ovlivněný Cliffordem Geertzem (kultura jako systém významů – *system of meanings*), což vede ke koncepci kulturní logiky, která není jen logikou syntaktickou. Marek Skovajsa však ukazuje rovněž nespokojenost a problémy s Alexandrovou teorií, která podle

něj neumožňuje zachytit vztah kulturního systému a jednání s druhými.

Další kapitola Skovajsa věnuje úvahám o tom, zda je tou správnou cestou použití teorií Anthonyho Giddense, anebo Talcotta Parsonse. Přivádí jej to k otázkám po autonomii jednání vzhledem ke kultuře (včetně otázky vztahu aktéra, aktérství – jak je překládán termín *agency* – a kultury). Odpověď, ale i nové otázky a zamýšlení jsou konstruovány ve spojení s jinou dvojicí autorů, Margaret Archerovou a Williamem Sewellem. Nejvíce prostoru (až dvě kapitoly z pěti) však Skovajsa věnuje knize Pierra Bourdieua. Je to proto, že Bourdieuovy pozice jsou Alexanderovi nejbližší, zabývá se kulturou, jednáním a sociálními strukturami a zároveň se těší velkému uznání. Tento autor uspořádal svůj model kolem objektivistického pojetí struktury a habitu. Dle Skovajsy má však Bourdieu nevyřešené vztahy mezi teorií praxe a tím, čemu říká teorie objektivních struktur. Jeho obvyklé upřednostňování vysvětlování objektivních struktur před pohledem aktérů vede k pokusu o syntézu mezi fenomenologií a objektivistickým přístupem, která je ovšem nepodařená, selhala. Skovajsa přitom věnuje pozornost konkrétní aplikaci Bourdieuovy obecné teorie na kulturní pole, a i když svůj výklad ukončuje pomocí trochu jiné argumentační linie, dostává se k podobným závěrům jako Bourdieu.

V poslední kapitole a v závěru knihy se Marek Skovajsa snaží nabídnout náčrt syntetického modelu vztahu kultury a jednání; opírá se přitom o koncept intencionality a je inspirován Habermasem. Jde mu o propojení objektivního přístupu a subjektivního pojmu, a to prostřednictvím „objektivizací subjektivního smyslu

jednání“. Tento model je neslučitelný s jakýmkoliv druhem determinismu. Kultura je tehdy definována jako „struktura významu“ – vztahová „strukturace významových prvků, ... pouze v záblesku subjektivního uvědomění“ (s. 192). Dá se říci, že cestou k porozumění kultuře a společnosti je podle Skovajsy využití interpretativismu.

Kniha je ambiciózní, sofistikovaná a celkově podařená, i když je občas psána až příliš složitým jazykem. Je koncipována spíše pro odborníky, kteří se příslušnými teoretickými otázkami zabývají. Cenné je také to, že oživuje zásadní otázky věd o člověku, to znamená pokus o překonání opozice subjektivního a objektivního, kulturního a materiálního, konkrétního a obecného, autonomního a ovlivňujícího. Přesto však četba místy zanechává určitou pachuč, a to kvůli nedostatkům u několika otázek. Mezi jinými jde například o otázku vědomí a nevědomí aktérů – autor se zabývá jen vědomým jednáním aktérů, neboť sám přiznává, že by se obojí do knihy nevešlo. Nevědomé jednání, anebo nejasná hranice mezi vědomou a nevědomou strategií se mi však zdají být pro četbu Bourdieua zcela zásadní. Odlišně chápány jsou také antropologické aspekty jako rituály a jejich vliv u Alexandera, jakož i v celém teoretizování ohledně autonomie struktury, neboť tam existuje důležitá platforma porozumění mezi objektivistickými, subjektivistickými a intersubjektivistickými přístupy. Tyto otázky by snad mohly být předmětem budoucích Skovajsových úvah.

Nicolas Maslowski

Ian Hacking: *Sociální konstrukcia – ale čoho? Čo je a čo nie je sociálnou konstrukciou.*

Kalligram, Bratislava 2006, 354 s.

Jak napovídá název knihy, hlavním tématem úvah jejího autora, současného kanadského filosofa, je téma sociální konstrukce, konkrétně otázka, co je a co není sociální konstrukcí. Filosoficky důsledný způsob traktování problému dává čtenáři možnost pochopit širší souvislosti a nevyřčené předpoklady myšlenky sociálního konstruktivismu, teorie, jež se po vydání Bergerovy a Luckmannovy knihy *Sociální konstrukce reality* (1966, česky CDK Brno 1999) stala jedním z nejvlivnějších způsobů uvažování o skutečnosti, pochopitelně zejména v sociologii.

Kniha sestává z osmi kapitol, jež jsou upravenými verzemi samostatně publikovaných článků nebo proslovených přednášek. Autor tedy nepodává systematický výklad tématu, spíše jej představuje z různých úhlů pohledu; na velmi různorodých příkladech z oblastí, jako je vývoj zbraní, výzkum dolomitu nebo psaní o týrání a zneužívání dětí, ukazuje možnosti a meze myšlenky sociálního konstruktivismu. Obecně se Hackingova kritika konstrukcionismu, jak nejčastěji nazývá teorie vedené myšlenkou, že v posledku cokoli můžeme chápat jako produkt lidských sociálních aktivit, týká absence reflexe v uplatňování takového teoretického přístupu ke zkoumanému. Tato nekritičnost se projevuje jednak určitým druhem myšlenkového diletantismu, jednak ideologizací poznání. Společným jmenovatelem těchto dvou výtek je nakonec poukázání na nevědeckost konstrukcionismu.